

KOLLÁR CSABA

A magyarországi online csalások fontosabb tulajdonságai¹

A 2013 és 2016 között elkövetett releváns bűnesetek elemzése

A büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.) nevesíti a vagyon elleni bűncselekmények közül a lopást (370. §), a sikkasztást (372. §), a csalást (373. §), a gazdasági csalást (374. §), az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalást (375. §), a hűtlen és hanyag kezelést (376. és 377. §), a jogtalan elsajátítást (378. §), az orgazdaságot (379. §), a szellemi tulajdon elleni bűncselekmények közül az iparjogvédelmi jogok megsértését (388. §), a pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények közül a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítását, illetve a vele való visszaélést (392. és 393. §), valamint a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításának elősegítését (394. §). E bűncselekmények adják a tanulmány jogi keretét. Elméleti szinten igen, saját kutatásomban azonban nem teszek lényeges különbséget a Btk. nevezett tényállásai között, így a csalás fogalmát nemcsak a 373–375. §-ra, hanem kriminológiai értelemben általában használok azokra az esetekre, amikor a csalás (tévedésbe ejtés) módszerével, vagy annak révén, segítségével valósult meg a bűncselekmény.

A digitális korban elkövetett elektronikus bűncselekmények

A digitális kor technikai eszközeinek a használatával megvalósított bűncselekményeket a szakirodalom összefoglaló néven csúcstechnológiai bűnözésnek², számítástechnikai jellegű bűncselekménynek³, számítógépes bűncselekménynek⁴, valamint jelenleg általánosságban és leggyakrabban kiberbűnözés-

¹ A tanulmány az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-17-3-I-OE-779/45 kódszámú Új Nemzeti Kiválósági Programjának támogatásával készült.

² Simon Béla: A csúcstechnológiai bűnözés és nyomozása. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2013

³ Ibolya Tibor: A számítástechnikai jellegű bűncselekmények nyomozása. Patrocinium, Budapest, 2012

⁴ Gyarakai Réka: Számítógépes bűncselekmények és az ellenük való védekezés. In: Christján László (szerk.): Információvédelem. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2015

nek nevezi. *Simon*⁵ az általam említett, és a Btk.-ban is nevesített tényállások szerint osztályozza a bűncselekményeket. *Ibolya*⁶ az online csalásokat, a zaklatást, a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel kapcsolatos bűncselekményeket, az e-mailes csalásokat, az adathalászat különböző formáit és módszereit, a wifilopást és a szerzői jogi jogsértéseket különbözteti meg. *Gyaraki*⁷ és *Nagy*⁸ az online környezetben elkövetett bűncselekmények hazai és nemzetközi tipizálási törekvéseit ismerteti. Nagy többek között svájci, japán, belga, német, osztrák, amerikai, skót szerzők művei alapján megállapítja, hogy a számítógépes környezetben elkövetett bűncselekmények első generációjáról a nyolcvanas évek végéig beszélhetünk. Ebben az időszakban a fontosabb bűncselekmények a következők:

- számítógépes manipuláció;
- titkos kémkedés;
- gépidőlopás és szabotázs;
- adatmanipuláció és adatlopás;
- komputer jogosulatlan használata;
- számítógépes hamisítás;
- rendszerbe történő jogosulatlan behatolás;
- személyes adatokat veszélyeztető támadás;
- mikrochip jogosulatlan másolása;
- szoftverlopás;
- visszaélés az adatfeldolgozási tevékenységgel;
- számítógépes hacking.

Az elektronikus környezetben elkövetett bűncselekmények osztályozására, tipizálására tehát igény mutatkozott nemcsak nemzeti, hanem – ahogy Gyaraki és Nagy leírja – nemzetközi szinten is. Az OECD 1986-ban kibocsátott rendelkezése öt alrendszerbe sorolta ezeket a bűncselekményeket, és megadta az információlopás, a számítógépes szabotázs, az adatok tisztességtelen manipulálása vagy megváltoztatása, a jogosulatlan használat, illetve a jogosulatlan hozzáférés fogalmi kereteit. Az Európa Tanács 1989/9. számú ajánlásában egy olyan minimális listát állított össze, amelyikben a megnevezett cselekmények büntetendővé nyilvánítását javasolja. Ennek első pontja a számítógépes csalás. Nagy közlésében az Európa Tanács ajánlásában defini-

⁵ Simon Béla: i. m.

⁶ Ibolya Tibor: i. m.

⁷ Gyaraki Réka: i. m.

⁸ Nagy Zoltán András: Bűncselekmények számítógépes környezetben. Ad Librum, Budapest, 2009

ált számítógépes csalás „adatok, programok bevitele, megváltoztatása, törlése, elrejtése, vagy más, az elektronikus adatfeldolgozási folyamatok befolyásolását eredményező magatartás, amellyel az elkövető egy harmadik személynek gazdasági, vagy vagyoni hátrányt okoz, illetve amelynek célja az, hogy az elkövető önmaga, vagy más számára gazdasági, illetőleg vagyoni előnyhöz jusson”. Vagyis „más személyt vagyontól megfoszson”.

Gyaraki úgy véli, hogy a „számítógépes bűncselekmények elkövetői általában magasan képzett, 18-45 éves szakemberek, jellemzően férfiak”⁹. A tanulmányom második részében ismertetett primer kutatásom alapján megállapítottam, hogy az online csalások elkövetőire csak fenntartásokkal igaz az idézett megállapítás. Ennek legfőbb okát abban látom, hogy az elkövetői fő kategóriák – hacker, cracker, social engineer, kalóz – közül az elkövetők zömében a social engineer, s kisebb részben a kalóz kategóriákba sorolhatók be.

Csalás az elektronikus kereskedelemben és piactereken

Az eNET Internetkutató és Tanácsadó Kft. online kereskedelemre vonatkozó felmérése szerint 2016-ban 427 milliárd forint, vagyis a hazai kiskereskedelmi forgalom 5,2 százaléka bonyolódott le elektronikus környezetben. A piac mérete és forgalmának növekedése mellett a virtuális bevásárlókosarakba átlagosan tizenháromezer forintnyi áru került, ami ezerhétszáz forinttal több, mint a 2015-ös átlagkosár mértéke. A vásárlók száma 2016-ban megközelítette az ötmilliót, ami azt jelenti, hogy a felnőtt internetezők több mint nyolcvan százaléka legalább évente egyszer vásárol online piactereken. A vásárlási aktivitás fokozódása nemcsak a hazai, hanem külföldi webshopoknál is érezhető. A külföldi webáruházakban vásárló magyar vásárlók száma 2015-höz képest (másfél millió fő) 2016-ban további hétszáz ezerrel gyarapodott. A GKI Digital HVG.hu-n olvasható felmérése szerint¹⁰ a hazai online kiskereskedelem öt legnagyobb szereplője 2017-ben az Extreme Digital, az Emag, a Media Markt, a Mall.hu és a Tesco. Ezek és a rangsorban következő öt vállalat forgalma a hazai online kereskedelem harminc százalékát teszi ki. Az online módon (is) értékesítő vállalatok mellett az online piacterek is népszerűek.

Az említett oldalak üzemeltetőinek/tulajdonosainak nyilvánvalóan jól fel-fogott gazdasági érdekük, hogy az online kereskedelmi felület, illetve piactér biztonságos legyen, minél több olyan biztonsági elem legyen tudatosítva a (le-

⁹ Gyaraki Réka: i. m.

¹⁰ https://hvg.hu/kkv/20170615_Ezekben_a_boltokban_koltjuk_el_a_legtobb_penzet_a_neten

endő) vásárlóban, ami csökkenti a vásárlás kockázatát, és elősegíti az online környezetben történő vásárlás mint szokás beépülését az emberek rutinjába.

Az online kereskedelemmel foglalkozó vállalkozók a törvény által kötelezően előírt szavatosság, jótállás, elállás tényének és lehetőségének bemutatása mellett a fizikai világhoz képest kedvezőbb árakkal, online akciókkal motiválják a vásárlókat, a nagyobb piactereken pedig az eladó bizalmi indexe (például sikeres vásárlások száma, pozitív értékelés, ötfokú Likert-skálán az ötös gyakorisága, a rendszerben eladóként történő regisztráció időpontja), a csalófigyelő rendszer, pénzvisszafizetési garancia próbálja elősegíteni a biztonságos, csekély kockázattal járó online vásárlást. *Barta és Székely*¹¹ az online piactereken elkövetett visszaélések felderítésével foglalkozó könyvében bemutatja a Vatera Biztonsági Csoport tevékenységét (táblázat).

A Vatera Biztonsági Csoport tevékenysége

| Akciók | Leírás | Cél |
|----------------------------|---|---|
| Észlelés | Felhasználói inaktivitás, biztonsági adategyeztetés: – személyes okmányok (személyi igazolvány, lakcímkártya, útlevél) másolatának bekérése (faxon, szkennelve); – okmányok adatainak egybevetése a regisztrációs adatokkal | személyellenőrzés, visszaélést megkísérlő felhasználó kizárása a piacterről – megelőzési céllal |
| Adatgyűjtés | – online piactéren észlelt felhasználói adatok mentése, rendszerezése; – nyílt információgyűjtés, jellemzően közösségi portálokon | nyombiztosítás, az elkövető által hagyott digitális lábnyomok mentése |
| Felhasználói tájékoztatás | Észlelt visszaélés esetén a csaló felhasználóval kapcsolatba kerülő személyek tájékoztatása – figyelemfelhívás; – tájékoztatás feljelentés lehetőségéről | megelőzés figyelmeztetéssel, egyúttal a sértettek tájékoztatása |
| Nyomozó hatóság támogatása | – kiemelt ügy észlelése esetén feljelentés megtétele; – adatszolgáltatás; – sértetti igények összegyűjtése, továbbítása (külön kérésre). | felderítés megkönnyítése, sértetti kör és kárérték felmérése |

Forrás: Barta Sándor – Székely Gergely: i. m. alapján saját szerkesztés.

¹¹ Barta Sándor – Székely Gergely: Kézikönyv az online piactereken elkövetett visszaélések felderítéséhez. Allegroup.hu Kft., Budapest, 2010

Részint a rendszer biztonsági elemeinek, részint a biztonsági csoport által működtetett, korlátozott hozzáférésű, zárt informatikai rendszernek, a csalófigyelő rendszernek tulajdonítható, hogy bár 2009-ben az átmenő forgalom 17,5 milliárd forint volt, a visszaélésekkel keletkező kár negyvenmillió forint¹².

A tipikus elkövetési magatartások között található a saját kutatásomban külön kategóriaként nem szerepeltetett és a hivatkozott szakirodalomban „ritka esetként” számon tartott jutalékcsalás, amikor az aukciós szolgáltató sérelmére követnek el visszaélést azzal, hogy az eladó hamis adatokkal regisztrál és az aukciós díjat nem fizeti meg.

Primer kutatás

Módszertani alapok

Kutatásom módszertani alapját Krippendorff¹³, Langer¹⁴, Héra és Ligeti¹⁵, Gordon és Langmaid¹⁶, valamint Horváth és Mitev¹⁷ tartalomelemzéssel és (alternatív) kvalitatív kutatási technikákkal és módszerekkel foglalkozó szakirodalma, illetve Kollár¹⁸ szakértői kiválasztással és megkérdezéssel foglalkozó tanulmánya adta. A 2017. március 1. és szeptember 1. között végzett kutatásomban a következő módszereket használtam fel:

- szakértői interjúk;
- eseteírásokat tartalmazó dokumentumok szövegelemzése.

Szakértői interjúk

A szakértő fogalmának többsíkú értelmezése (voluntarista, konstruktivista, tudományszociológiai) közül kutatásomban elsősorban a konstruktivista-tudományszociológiai megközelítést alkalmaztam, és a szakértők kiválasztásánál a következő szempontokat vettem figyelembe:

- legalább öt éve dolgozzon nyomozóként vagy vizsgálóként a rendőrségen;

¹² Uo.

¹³ Klaus Krippendorff: A tartalomelemzés módszertanának alapjai. Balassi Kiadó, Budapest, 1995

¹⁴ Langer Katalin: Kvalitatív kutatási technikák. Szent István Egyetemi Kiadó, Budapest, 2009

¹⁵ Héra Gábor – Ligeti György: Módszertan. A társadalmi jelenségek kutatása. Osiris Kiadó, Budapest, 2005

¹⁶ Wendy Gordon – Roy Langmaid: Kvalitatív piackutatás. HVG Kiadó, Budapest, 1997

¹⁷ Horváth Dóra – Mitev Ariel: Alternatív kvalitatív kutatási kézikönyv. Alinea Kiadó, Budapest, 2015

¹⁸ Kollár Csaba: A szakértővé válás, illetve a szakértői kiválasztás és megkérdezés módszertani kérdései. Vezetéstudomány, 2018/2.

- kiemelkedő szakmai ismerete legyen (az adott munkakörben történő foglalkoztatás feltétele a szakirányú felsőfokú végzettség);
- birtokában legyen a gazdasági-műszaki-informatikai folyamatokhoz kapcsolódó ismereteknek;
- ismereteit folyamatosan bővítse (belső képzések, továbbképzések);
- legyenek értelmező, értékelő, elemző ismeretei, illetve ezeket a módszereket használja (ez ugyancsak a szakmai követelmények közé tartozik);
- a rendelkezésére álló nyomozati anyagok és egyéb források alapján határozott és megalapozott véleményt legyen képes kialakítani;
- véleményét érthetően legyen képes megfogalmazni (rendszerint írásban, ritkábban csak szóban);
- olyan megállapításokat tegyen, amelyek révén a probléma jobban megismerhető.

Tíz, az előbbi feltételeknek megfelelő nyomozóval készítettem félig strukturált szakértői interjút. Az interjúk során kötelező jelleggel hangzottak el a digitális kor próbatételeivel, a bűnözői magatartás megváltozásával, a nyomozás lefolytatásával és a vádemeléssel kapcsolatos kérdések. A kapott válaszok jelentős része kongruált egymással, s a következő öt markáns konzekvencia megfogalmazását tette lehetővé:

1. Erős pozitív korreláció mutatható ki a digitális eszközök (okostelefon, laptop) elterjedése, a rajtuk futó technológiák (3G, 4G, wifi) és alkalmazások (Facebook, online hirdetés) használata, valamint a digitális/elektronikus térben elkövetett csálások száma között.
2. Az elkövetési módszerek egy része nem új, mivel a megvalósítás módja megtalálható a digitális kor előtti időszakban is, igaz, akkor még a szemtől szemben, vagy a nyomtatott médiában megjelenő (apró-) hirdetések révén tévesztették meg sértetteket az elkövetők.
3. A digitális korban elkövetett csálások felderítésénél nehézséget okoz, hogy az esetek egyre nagyobb részénél a) a valódi elkövetők háttérben maradnak (strómanokat használnak fel erre a célra); vagy b) az elkövetők külföldi állampolgárok és/vagy külföldön vannak.
4. Az emberek hiszékenysége nem feltétlenül függ az iskolai végzettségüktől és az életkoruktól.
5. A sértettek általános pszichológiai jellemzői (például nyereségvágy, kapzsiság, manipulálhatóság, érzelmi gyengeség) nem a digitális korban alakultak ki, de a digitális kor hozzájárult bizonyos tulajdonságaik felerősödéséhez.

Az elektronikus csalás bűncselekményekről a szakértői interjúk elemzése révén egy általános képet kaptam, ezután hozzákezdttem a területi és helyi nyomozó hatóságok 2013–2016. évi tevékenységéről szóló beszámolók (kutatói értelemben véve dokumentumok) elemzéséhez.

Esetleírások tartalmi elemzése

Az esetleírásokat tartalmazó dokumentumok szövegelemzésénél a módszertan lehetőségei közül (tartalomelemzés, narratív elemzés, beszélgetéselemzés és diskurzuselemzés) a tartalomelemzést választottam, mivel a területi és helyi nyomozó hatóságok írásos dokumentumai leginkább ebbe a kategóriába sorolhatók be. Célom az volt, hogy egy összetett jelenséget (az online csalások különböző fajtáit) vizsgáljam úgy, hogy a dokumentumok többségében bizonyos eseteket számszerűsítettek ugyan, a dokumentumok tartalma kutatói aspektusból nem tekinthető egységesnek, mivel a megnevezett csalások fajtái nem minden dokumentumban, és nem azonos névvel (besorolás) jelentek meg. Így kutatási vállalkásom a csalás jelenségének és fajtáinak bemutatására vonatkozott, és nem az esetek kvantitatív, számszerű, statisztikai módszereket használó elemzésére. A tartalomelemzés lépéseinél Langer¹⁹ ajánlását vettem figyelembe:

1. Kutatási probléma megfogalmazása: a téma alkalmas a tartalomelemzésre, mivel a kapott eredmények révén nevesíteni és így kategorizálni lehet a 2013 és 2016 között elkövetett online csalásokat.
2. Szöveg kiválasztása: az elemzésre szánt szöveg kiválasztásánál két tartalomforrást használtam fel: *a)* a médiában 2013 és 2016 között megjelent, a Magyarországon elkövetett online csalásokkal foglalkozó cikkeket; *b)* a nyomozó hatóságok 2013 és 2016 közötti írásos jelentéseit. Utóbbinál az elkövetők és a sértettek személyazonosságára vonatkozó információkat nem ismertem meg, mivel azonban az esetleírások közel százszázalékos képet adtak a vizsgált időszakban elkövetett online csaláshoz köthető bűnesetekről, így a két forrást összességében alkalmasnak és elégségesnek találtam a szükséges elemzés elvégzésére.
3. Szöveg átírása: mivel a szövegek leírt formában álltak rendelkezésre, ezért nem kellett az átírással foglalkozni.
4. Kódolás: a szöveg leíró elemzésénél először valamennyi dokumentumot átolvastam, hogy általános képet kapjak, majd az újbóli átolvasáskor már esetkategóriákat alkottam, s arra törekedtem, hogy az adott kategóriához

¹⁹ Langer Katalin: i. m.

leginkább illeszkedő leírását adjam meg. Így kaptak az egyes csalásmódok elnevezést, illetve néhány mondatos bemutatást.

A következőkben a dokumentumok tartalmi elemzése során kialakított elkövetési módokat és azok rövid leírását ismertetem.

A fontosabb elkövetési módok

Használati tárgy eladásának ígérete

Az internetes csalás legegyszerűbb esete az, amikor az elkövető valamelyik apróhirdetési oldalon meghirdet egy terméket (rendszerint műszaki cikket, okostelefont, laptopot, tabletet), a sértett a termék vételárát átutalja a megadott bankszámlaszámra, de a megvásárolt terméket soha nem kapja meg, a hirdető pedig megszakít vele minden kapcsolatot (telefonon nem érhető el, e-mailekre nem válaszol).

Webáruházban, apróhirdetési oldalon történő vásárlás

Az esetek egy részében a sértett megkapja ugyan postán a csomagot, amit aláírásával is igazol, de azt csak ezután bontja fel. A csomag tartalma változatos (tégla, sokkal kisebb értékű műszaki, vagy egyéb termék, nem működő, hibás, hiányos termék). Ennél a csalásfajtánál is gyakori, hogy az elkövető – miután a bankszámlájára megérkezik a termék ára – nem elérhető, a telefonszáma nem csöng ki, e-mailekre nem válaszol. Nagyobb értékű, internetes oldalakon hirdetett ingó (gépjármű) és ingatlan (lakásvásárlás, albérlet) vagyonelemek esetében az elkövető előleget, foglalót vesz át, majd miután azt megkapta, nem teljesíti a szerződésben vállalt kötelezettségeit. Bizonyos esetekben megjelenik a jóhiszemű sértett, aki megbízik az ingatlanközvetítőben, akinek átadja a lakás kulcsait, hogy az érdeklődőknek mutassa meg az ingatlant, mivel ő nem ér rá ezzel foglalkozni. Gépjárműveknél a hirdetési oldalon látott fényképek és leírás alapján adja át az előleget/foglalót a sértett az elkövetőnek.

Csereajánlat

Több internetes apróhirdetési oldalon is lehetőség van arra, hogy a termék eladása mellett az eladó/vevő cserében állapodjon meg. Az esetek nem túl nagy

százalékában olyan csalással is találkozni, amikor a sértett a megállapodás értelmében elküldi a terméket, az elkövető azonban vagy nem küld semmit, vagy értéktelen, működésképtelen, sokkal kisebb értékű terméket küld cserébe.

Munkalehetőség ígérete

Ugyancsak az internetes csalások témakörébe sorolhatók azok az esetek, amikor az elkövető – rendszerint külföldi – állást kínál a gyakran az adott nyelvet nem beszélő munkakeresőnek úgy, hogy kiutazás, illetve a munka tényleges megkezdése előtt regisztrációs/közvetítői díjat kér. Az ilyen állások változatosak lehetnek, általánosságban azonban elmondható, hogy végzettséget nem igénylők (például mezőgazdasági kisegítő, építőipari segédmunkás, konyhai kisegítő/mosogató), vagy szakmunkás-bizonyítványhoz kötöttek (például építőipari szakmunkák, mint kőműves, burkoló, tetőfedő, ács, vagy vendéglátóipari szakmunkák, mint szakács, felszolgáló, cukrász, vagy ipari szakmunkák, mint lakatos, esztergályos, marós, hegesztő, gépszerelő). Miután a sértett a regisztrációs/közvetítői díjat befizette, az elkövető vagy nem létező, vagy hamis lehetőségeket küld el neki, vagy ritkábban a sértett csak a kiutazás után szembesül azzal, hogy a hirdetésben közölt feltételek nem vagy csak részben állnak rendelkezésre.

Emelt díjas telefonszám használata

Az emelt díjas telefonszám használatával akkor valósul meg a csalás vétsége, amikor a sértett a telefonszámot felhíva 1. bárki által térítésmentesen elérhető, általános információkat kap; 2. valótlan álláslehetőségeket ajánlanak a számára; 3. szándékosan húzzák a beszélgetés idejét, hogy a sértettnek több telefondíjat kelljen fizetnie. Az emelt díjas telefonszámot korábban nyomtatott, az utóbbi években zömében már online felületen hirdetik.

Javításra adott megbízás

A sértettek az internetes hirdetési felületen megadott címre küldik el a készüléküket (rendszerint okostelefon, tablet, laptop) és gyakran a javítás összegét is, de sem a készüléket, sem a javítási díjat nem kapják vissza. Ennek a csalásnak a másik fajtája az, amikor az elkövető hirdeti magát valamelyik internetes felületen, majd találkozik a sértettel általában valamelyik gyorsétteremben, aki átadja neki a készüléket és a (becsült) javítási díjat. Ezután a csaló nem érhető el.

Sértett hirdet eladásra műszaki cikket

A sértett a műszaki cikket elküldi a megadott címre, az elkövető a fizetési módok közül a banki átutalást javasolja a termék átvétele után. Másik gyakori mód ennél a csalásfajtnál az, amikor a sértett meghirdeti eladásra a telefonját, s olyan hamis igazolást kap, hogy annak ellenértékét a vevő átutalta, de ez nem valósul meg, s időközben ő a terméket már elpostázta. Harmadik ritkább módszer az, amikor az eladó és vevő abban állapodnak meg, hogy a vevő foglalót küld az előadónak (ezt meg is teszi), az eladó válaszul elküldi a terméket, de nem kapja meg a fennmaradó vételárat.

Jegyduplikáció

Az elkövetők az interneten valóban megrendelnek és ki is fizetnek egy jegyet, amivel jogosultak koncerten, vagy egyéb eseményen részt venni. A beléptetőrendszerek úgy működnek, hogy az otthon kinyomtatott jegyen található egyedi azonosító alapján csak egyszeri belépést tesznek lehetővé. Az elkövetők a jegyből több példányt nyomtatnak, amelyet akár az esemény előtt, vagy a (telt ház) esemény helyszínén adnak el a sértetteknek.

Hamis arculati eszközök használata

Bár számukat tekintve ritkább, de tipikusnak tekinthető csalásfajta az, amikor az elkövető megfelelő informatikai tudását használja fel arra, hogy a bűncselekményt megvalósítsa. Ennek egyik legegyszerűbb esete az, amikor valamelyik állami szerv (tipikusan Nemzeti Adó- és Vámhivatal, Országos vagy Budapesti Rendőr-főkapitányság, önkormányzat) arculati elemeinek és eszközeinek (például logó, betűtípus, levélpapír, boríték) felhasználásával – amelyet rendszerint az állami szerv weboldaláról, vagy korábbi hivatalos levelezésből szerez meg – olyan hamis levelet szerkeszt és küld el a sértettnek, amiben felszólítja, hogy az általa elkövetett vétség miatt (például a sértett weboldalán az adatkezelési nyilatkozat nem felel meg a törvényi előírásoknak) fizessen bírságot a megadott bankszámlaszámra.

Hamis bankszámlaszám használata (utalásos csalás)

Az elkövetők rendszerint olyan céget választanak ki, amelyiknél viszonylag nagy összegű, vagy gyakori átutalásos pénzmozgás történik. Az adott pénz-

ügyi osztály munkatársának (nevét, e-mail-es elérhetőségét a vállalat nyilvánosan elérhető adataiból, vagy telefonhívás révén szerzik meg) egy céges e-mailt küldenek (rendszerint nem magyarországi doménről, de a vétlen vállalat nevével azonos névvel), hogy a bankszámlaadatok megváltoztak, s a szolgáltatás/termék ellenértékét már az új bankszámlára kérik. Ennél a csalásfajtánál az elkövetők feltérképezik a sértett ügyfélkörét (a vállalat weblapján megtalálhatók), és azt is, hogy a beszállító – akinek nevét kihasználva eljárnak – milyen terméket/szolgáltatást szokott kínálni a sértettnek.

Hamis márkajelzésű termék kereskedelme

Ez is viszonylag gyakori elkövetési módnak tekinthető. Az elkövető online apróhirdetési oldalon, vagy Facebookon nagyon kedvező áron kínál hamis márkajelzéssel ellátott termékeket (rendszerint ruhát, cipőt, órát, divatékszert). A vevő megkapja a terméket, ugyanakkor a hamis márkajelzésű termékek gyártása, forgalmazása, értékesítése már büntetőjogi (például versenytárs utánzása [Btk. 419. §] iparjogvédelmi jogok megsértése [Btk. 388. §]) és szabálysértési következményekkel járhat.

Kedvezőbb hitelkonstrukció ígérete

A banki hitelek kedvezőbb kiváltására, illetve a banki kamatoknál kedvezőbb hitelek felvételére vonatkozó csalás eseteinél megjelenő elkövetési mód az, amikor az adott bank nevében hirdetnek valamilyen apropóból (például a bank születésnapja, EU-s támogatás) hitelfelvételi akciót valamelyik hirdetési oldalon, vagy gyakrabban e-mailben úgy, hogy az akcióban való részvételhez előzetesen közjegyzői/ügyvédi díjat kell átutalni.

Bizalomra épülő csalás

Ritkábban lehet találkozni olyan esetekkel, amikor az elkövetők több sikeres tranzakciót követően válnak bűnelkövetőkké. A kisebb mennyiségű/értékű termékek megbeszélés szerinti leszállításával/postázásával férköznek az elkövetők a sértettek bizalmába, akiknek idővel rabattot ajánlanak fel, vagy egy drágább terméknel jelentős árkedvezményt adnak, ha viszonylag rövid időn belül (például 12–24 órán belül) a kedvezményes vételárat átutalják a korábban is használt bankszámlára.

Házasságszédelgés, párkapcsolati csalás

Ugyancsak a bizalom kiépítésére és a kapcsolat/ismeretség elmélyítésére alapozzák a csalás vétségét azok az elkövetők, akik különböző internetes társkezeső oldalakon regisztrálnak, majd kedves, megnyerő modorukkal a megtévesztett személyek bizalmába férkőznek, s akár több tízmillió forintot is kicsálnak különböző ürüggyel (például beteg szülő, kölcsön a közös lakás megvásárlásához, gépkocsivásárláshoz, amellyel majd egy romantikus kirándulásra mennek).

Hamis személyi adatokkal, vagy személyes adatok klónozásával elkövetett csalás

Az elkövető vagy hamis adatokkal, vagy a sértett digitális lábnyoma (például Facebook) és az ott található tartalmak alapján alkotja meg a személyiségét, majd terméket, szolgáltatást rendel.

Bankkártyával elkövetett csalás

A bankkártyával elkövetett csalások közül a leggyakoribb az, amikor az elkövetők ellopják, vagy a bankkártyatolvajtól megveszik a bankkártyát, majd azzal – még a letiltás előtt – termékeket, szolgáltatásokat vásárolnak. Magyarországon nem annyira jelentős, de több olyan esettel is találkoztam, amikor a bankjegykiadó automata kezelőfelületén helyeztek el olyan, a környezetbe illeszkedő elektronikai-informatikai eszközt, amelyik leolvasta a bankkártya adatait a PIN-kóddal együtt, majd ezek birtokában az elkövetők a bankkártyát klónozták. Az előbbihez hasonlóan jelentős technikai tudást feltételez az az elkövetési mód is, amikor a bankjegykiadó automatát hackelik meg az elkövetők, vagy például az automata billentyűzetének hőmérséklet-változása alapján szerzik meg a kártya PIN-kódját.

Következtetések

A szakértőkkel folytatott interjúk, illetve a közel százszázalékos mintának tekinthető dokumentumok alapján úgy gondolom, hogy az online csalással és annak vázolt, illetve a jövőben megjelenő újabb változataival érdemes és kell is foglalkozni. Az általános, az emberi pszichében és viselkedésben megtalál-

ható jellemvonások alapján egy átlagember is sértetté válhat. Ilyen jellemvonás egyebek között:

- A szűkös jószág megszerzése iránt táplált csillapíthatatlan vágy: amikor valamiből csak egy van (például régiség, festmény), vagy több van ugyan, de az a legolcsóbb (például informatikai eszköz, gépkocsi).
- Kapzsóság, nyereségvágy: az elkövetők a többi termékhez/szolgáltatáshoz viszonyítva kedvezőbb áron kínálják az adott dolgot, rendszerint rövid időtartam alatt, vagy lényegesen nagyobb nyereséggel kecsegtetnek a befektetett pénz után.
- Az ember társas lény, akinek igénye van a társas kapcsolatokra (barátság, szerelem, üzleti kapcsolat), ennek érdekében könnyen belevihető olyan helyzetekbe, ahol a bizalmába férkőznek.
- Figyelmetlenség: a szerzési, birtoklási kényszer miatt az emberek nem figyelnek azokra az árulkodó jelekre (például az eladót még senki nem minősítette, vagy csak negatív minősítést kapott, vagy csak egy-két jó minősítést, a termékleírásban az szerepel, hogy a kép csak illusztráció), amikre egyébként némi figyelem és higgadtság után azonnal rájönnének.
- Kényelem: az emberek többsége törekszik a dolgok (ilyen az online vásárlás) minél gyorsabb, minél egyszerűbb elintézésére, és a kényelem oltárán feláldozza a(z információ-) biztonságot.
- Félelem: még a törvénytisztelő polgárok is feszültté és izgatottá válnak akkor, amikor egy hivataltól levelet kapnak. A tartalmát rendszerint nem kérdőjelezik meg, és a benne leírtak szerint járnak el.
- Hiszékenységek: bár a nagyobb online hirdetési oldalak egyre több módszerrel próbálják biztonságossá tenni az ott zajló aukciókat, kereskedelmet, a csalókat – akik például a hamis termékről azt állítják, hogy valódi – nem lehet teljesen kiszűrni. Egy kedves arcú kereskedőnek könnyen elhiszi az ember, hogy a márkatermék valódi, és a pénzért cserébe meg is kapja.

Szinte mindenkivel előfordulhat olyan élethelyzet, amikor nem higgadtan, racionálisan, hanem valamilyen pillanatnyi megérzés, érzelmi érintettség, vagy az átlaghoz képest lényegesen kedvezőbb lehetőség (ígéretének) hatására hoz döntést. Ilyen gyakoribb élethelyzet lehet például

- a munkanélküliség, vagy az az élethelyzet, amikor a munkavállaló nem látja biztosítva a szakmai fejlődését, anyagilag nem becsülik meg, és erősen elgondolkodik azon, hogy munkahelyet váltson. A tömegmédiából és egyéb

- forrásokból hallott hírek a kedvezőbb külföldi lehetőségekről (ez igaz egyébként a külföldről rendelt olcsóbb árukra és használt cikkekre is) arra sarkallják az illetőt, hogy külföldön próbáljon szerencsét;
- a különböző banki hitelek miatt eladósodott emberek a kilakoltatástól és teljes anyagi ellehetetlenüléstől való félelem miatt megoldást keresnek a problémáikra. Egyik ilyen megoldás a hitel kiváltása irracionálisan alacsony kamatozású hitellel. A gyakorlatban ilyen hitelt egyik bank sem ad;
 - magány, szeretett társ elvesztése, új városba költözés. Az embernek – még az introvertáltabbnak is – szüksége van emberi kapcsolatokra, amelyekre a digitális kor által kínált megannyi platformon is próbál szert tenni.

Összegzés

A tanulmány alapját a Btk. irányadó paragrafusai adják, különösen kriminológiai értelemben a csalásra vonatkozó 373–375. §, mindamellett a csalás fogalmának használatára az egyes tényállásokon túlmutatóan általános értelemben került sor. Az elméleti részben külön kitértem az elektronikus kereskedelemben és online piactereken elkövetett bűncselekményekre, s megállapítottam, hogy ezen oldalak üzemeltetőinek/tulajdonosainak gazdasági érdeke, hogy egy biztonságos online környezetet teremtsenek a vásárlásokhoz, kivéve akkor, ha egyébként a hamis webáruház üzemeltetésével követik el a csalást. Saját kutatásomban két módszert használtam: 1. szakértői interjúk; illetve 2. eseteírásokat tartalmazó dokumentumok tartalmi szövegelemzése. Kutatásom eredményeként megalkottam az online csalás tipikus eseteinek a megnevezését és röviden be is mutattam az egyes eseteket, továbbá megneveztem azokat a fontosabb emberi tulajdonságokat, illetve élethelyzeteket, amelyek okán az emberek könnyen sebezhetővé, kihasználhatóvá válhatnak. A tanulmány célja az volt, hogy az online csalások témakörében rövid áttekintést adjon a téma iránt érdeklődők, vagy azzal foglalkozók számára.

IRODALOM

- Barta Sándor – Székely Gergely:** Kézikönyv az online piactereken elkövetett visszaélések felderítéséhez. Allegroup.hu Kft., Budapest, 2010
- Bogner, Alexander – Littig, Beate:** Interviews mit Experten: Eine praxisorientierte Einführung. Qualitative Sozialforschung. Springer, Berlin, 2014
- Christián László (szerk.):** Információvédelem. Nemzeti Közszerkesztési Egyetem, Budapest, 2015

- Gordon, Wendy – Langmaid, Roy:** Kvalitatív piackutatás. HVG Kiadó, Budapest, 1997
- Gyaraki Réka:** Számítógépes bűncselekmények és az ellenük való védekezés: In: **Christián László (szerk.):** Információvédelem. Nemzeti Közszerológati Egyetem, Budapest, 2015
- Héra Gábor – Ligeti György:** Módszertan. A társadalmi jelenségek kutatása. Osiris Kiadó, Budapest, 2005
- Horváth Dóra – Mitev Ariel:** Alternatív kvalitatív kutatási kézikönyv. Alinea Kiadó, Budapest, 2015
- Ibolya Tibor:** A számítástechnikai jellegű bűncselekmények nyomozása. Patrocinium, Budapest, 2012
- Kollár Csaba:** A szakértővé válás, illetve a szakértői kiválasztás és megkérdezés módszertani kérdései. *Vezetéstudomány*, 2018/2.
- Krippendorff, Klaus:** A tartalomelemzés módszertanának alapjai. Balassi Kiadó, Budapest, 1995
- Langer Katalin:** Kvalitatív kutatási technikák. Szent István Egyetemi Kiadó, Budapest, 2009
- Nagy Zoltán András:** Bűncselekmények számítógépes környezetben. Ad Librum, Budapest, 2009
- Simon Béla:** A csúcstechnológiai bűnözés és nyomozása. Nemzeti Közszerológati Egyetem, Budapest, 2013

INTERNETES FORRÁSOK

<http://www.enet.hu/tag/e-kereskedelem>

http://hvg.hu/kkv/20170615_Ezekben_a_boltokban_koltjuk_el_a_legtobb_penzt_a_neten